

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, nam-
reč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiwels.**

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., scer 3 fl., za polleta
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 31. decembra 1853.

List 105.

Pogovor s kmetijsko družbo.

Slavno društvo! blagovoli sledeče moje mnenje vzeti v pretres, in ga razglasiti, ako ga potrdiš.

Gotovo je, kakor „amen“ v očenašu, da naj veči pripomoček za zboljšanje kmetijstev je gnoj. Po tem takem nam je poglavitna potreba pridelovati veliko klaje, da zamoremo rediti dosto govedine. Pridelati veliko klaje, je pa treba veliko senožit. Če pa senožit nimamo, in jih tudi na svetu več biti ne more, kakor jih je, brez da bi opustili oranje, nam je resno premisliti in posvetovati se: kako bi se zamoglo pridobiti več živinske piče, da bi redili lahko veliko živine in da bi nam kerme ne zmanjkovalo. Jez mislim takole:

Naj se pokosi sená, detelje ali pa otave toliko centov kolikor kdo misli in more; naj se potem po primeri precej spod kose zvaga, samo da ni rôsna, in naj se ta kerma v kak ograjen kot na hlevu, ali pa v primerno kad ali bađin poredoma vklada in po primeri osoli in stlači. Kadar ta kerma osoljena svoj čas doseže, da se zmedja, naj se potem po pametni primeri poklada (futra) živini; saj osoljena kerma sognjila ne bo. Sedaj naj se prevdari: koliko bo taka klaja zdalamemo druge ravno te mere precej spod kose zvagane, ne osoljene, ampak le po navadi posušene.

Pokazalo se bode, da s soljo se bo dala vsaka reč v dobro klajo obrniti, namreč vsaktero perje, to je, tertje, topolovo, lipovo, kostanjevo, morebiti celo hrastovo itd., kakor tudi turšična sirova slama, ječmenova, ovsena itd.; zamore se tudi suha slama med sirovo otavo versta za versto zmešati in osoliti; taka slama zadobi otavini tek in prav dober duh od nje.

Ljubo kmetijsko društvo! prosim Te, to reč pretresti natanko; dobro scer vém, da ste v teh rečéh bolj zvedeni od mene, vendar poskusite tudi to, ker potreba je velika, sej skor vsako leto kmetovavci povsod tožijo, da jim kerme zmanjkuje. Jez sim prepričan, da v soli je zakopana naj večja povzdiga kmetijstva. Ni treba takim umnim možakom daljne razlage; zadosti je Vam sam miglje, da pridete vsaki reči do konca.

V hvali soli pa le še to opomnem, da bi mogla sol biti po taki ceni, po kateri bi se zamogel tudi reven kmetič take dobrote vdeležiti, zakaj on ne more centa soli po 6 fl. plačevati, da bi klajo solil. Naj bi si sl. kmetijska družba prizadjala na vso moč pri vis. ministerstvu, da bi se kmetijska sol, kakor tabak, dobivala povsod v cesarskih magazinih po enako nizki ceni.

F. Licen.

Odgovor. Odbor kmetijske družbe je prejel dopis Vaš, častiti gospod! že zdavnej in s serčnim veseljem, ker vidi, da Vam je mar za povzdigo kmetijstva in da marljivo iščete poti, kako bi se mu pomagalo na noge. Ko je odbor pretresel po željah Vaših Vaše mnenje od soli, je izročil meni tajniku kmetijske družbe in vredniku „Novic“: naj pismeno sostavim prevdark odbora in ga razglasim vsled želje Vaše po „Novicah“.

Vredništvo „Novic“ rado vstreže temu sporočilu in pové, kar povedati ima, v sledečem:

Resnično besedo ste izgovorili, gospod Licen, ko ste rekli, da v soli je zakopan velik zaklad kmetijstva. Res je sol tudi za živino neprecenljiv dar božji, česar se naj očitniši prepričati zamoremo v tem, da želodčni sok, ki prekuhuje vse povžito, ima veliko solne kisline v sebi. Edino to nam je že spričba zadostna in očitna, da modri Stvarnik ni brez namena ne nam ljudém ne živini dal soli v želodec. Gotovo je po takem, da živini soli dajati je ravno toliko kot želodcu pomagati, da vsako povžito stvar do zadnjega cemperega prekuha, da tedaj celo nič od tega v zgubo ne gré, kar je pripravno za rejo človeškega ali živinskega života. Če dajemo sol živini, dajemo na dalje želodcu tako rekoč priprego, da zamore kakor pri pitanju prekuhati tudi obilnišo mero piče, ali da prekuha tudi težje prebavljivo ali celo sprideno klajo brez škode. Tako tudi sol, nadomestovaje deloma želodčni sok, poravnjuje mnogotere nadloge želodca in stori, da se piča kar naj bolj more povžije in živini v prid spravi.

V tem in edino v tem obstoji velika moč in dobrota soli. Sama po sebi pa nima sol nič redivnega v sebi, marveč še le život slabí, ako bi je preveč in celo samo pokladali živini.

Iz tega obzira se mora tudi presojevati: ktera pot je naj bolj pripravna živini dajati sol: ali da jo s klajo vred povživa, ali da jo liže samo na sebi. Opomnimo pa tukaj berž, da ne govorimo sedaj od zboljšanja mokrega in scer spridenega sena, ki se dá, kakor je bilo v „Novicah“ že večkrat razloženo, dosto dobro popraviti s soljo, — naše govorjenje zadeva le dobro klajo, o kateri ste Vi nasvetovali, naj se osoli berž spod kose.

Rekli smo gori, da sol živini vsaki dan dajati je dobro, tudi potrebno je za boljšo rejo, — ali skušnje so zoper to, da bi se kup celega sena, cele detelje ali cele otave potresal s soljo, ker po ti poti gré dosto soli v zgubo, in teško je misliti, da bi naši hlapci scer to delo brez potrate opravljali kadaj. Sol pa je draga.

Tako ne ravnaajo kmetovavci nikjer, ako-ravno po drugi poti dosegujejo to, kar ste Vina-svetovali. Ljubo nam je, da ste sprožili to reč iz-novega, ker zares! če pogledamo kmetovavce dru-zih dežel, moramo našim večidel očitati veliko ne-marnost o pokladanju piče. Umni kmetovavci drobijo ověs, ječmen, koruzo itd. preden jo dajo zobati konjem, ker na to vižo si prihranijo dobro desetino piče, — goveji živini pa parijo s kro-pom zrezano klajo ali jo samo na sebi ali oso-ljeno namakovajo v vodi.

V „Novicah“ leta 1847 je bilo že svetovano: naj bi naši kmetovavci ravnali tako, kakor vsi umni živinorejci ravnajo na Salcburškem, na Austrian-skem itd., ker imajo po številu živine eno ali več ka-di v hlevu, v kateri namakovajo rezanco kakoršne si bodi slame (detelje ali sena). Kad je napolnjena blizo do verha z rezanco. Na rezanco vlivajo to-liko vode, da se vsa dobro namoči; potem pride-nejo nekoliko domače soli (na 1 vedro 8 lotov), ter vse skup premešajo s kakim kolom; za poboljšek pridevajo tudi mervico otrobov. Vsak dan napravljajo nasprot tako pičo, osoljena voda pa služi za 3 ali 4 dni. Rezanca se v taki namaki toliko skisa, da ima vinski duh in okus, in taka namočena in skisana klaja tekne živini neizrečeno dobro. Vsak dober gospodar ravná po teh deže-lah tako.

Tudi brez soli se (po vinski) skisa na drobno zrezana in namočena klaja, in je kaj dobra piča za govejo živino, ker 1) zdrobljena klaja se lože prežveči in zmeša z želodčnim sokom, 2) sirova terda klaja se po namaki naj bolj pri-bliža opresni, 3) klaja razpade v močic, slad-kor in vse drugo, kar je tečnega v nji, ter se lože izvleče iz nje, 4) skisana klaja ima kislati stvar v sebi, ki je močno podobna želodčnemu soku.

Škoda res, da večina kmetovavcov pri nas vsega tega ne porajta, ali prav za prav, da od vsega tega nobenega zapopadka nimajo in da do-bičkov ali „forteljnov“ ne vejo, kako obračati klajo v večji prid!

Hvale vredno je, da ste, častiti gospod, spro-žili to reč: kako bi se dala piča pokladati živini.

Kar željo utiče, da bi se cena živinske soli ponizala, so kmetijske družbe storile kar so mogle. Ker se bo v prihodnje živinska sol delala tudi iz morske, tedaj blizo nas, se je nadjati, da za-tega voljo jo bojo kmetovavci morebiti dobivali po nižji ceni. Kmetijska družba je prosila za to, od-govora pa še nima. Naznanili ga bomo, kadar ji doide.

Zdaj pa še nekaj. Gori ste rekli, da senožet ne more biti več na svetu. Mi pa mislimo da! Naj se razdelé občinski pašniki (gmajne), — naj se pridno gleštajo senožeti, potem bo ena za dve zdala, — naj se za setev živinske klaje odloči kakošna njiva. Tako se bo pomnožil pridelk klaje, ž njo se bo moglo rediti več živine in po živini bo več gnoja, kakor ste lepo dokazali gori. Z Bogom! Vredništvo.

Kako terden lés ohraniti.

(Po dr. Lüdersdorfu.)

(Konec.)

Ni nam potreba po tem, kar smo dozdej po-vedali, na dalje razlagati, kako ravnati z namako lesa. Poglavitno je, da se debela z enim koncom

v trugi, ki vodo dobro derži, tako zamažejo z glino ali ilovco, da je odžagani konec zmiraj pod namako, s katero je napolnjena truga. Po tem pa, ali imamo več ali manj prostora, se vtaknejo debela od vsih 4 strani v trugo v podobi križa, ali le od dvěh stranskih daljih.

Ko pa so debela na to vižo v trugo terdno po-ložene, se napolni z namako do verha — in s tem je vse storjeno za dober izid namakovanja.

Že v 24 urah, včasih še poprej, začne ka-pljati iz drugega odžaganega konca čisti drevěsni sok kakor voda, in to terpi neprenehoma tako dol-go, dokler ni namaka izgnala vsega soka, da se po-slednjič ona sama prikaže. Tako je opravljeno vse, zakaj lés ima zdaj namesti svojega soka tisto kot-lovinsko ali cinkovo namako v sebi, ktera ima lés terden ohraniti.

Da je les vès navdan s to namako, se ravna po dolgosti debela; na debelosti njegovi ni nič ležeče. Po naših skušnjah potrebuje 40 čevljev dolgo deblo dobre 3 tedne za namako.

Med tem časom ni storiti drugega nič, kakor včasih 24 ur trugo napolnovati z namako in scer vsaki dan kar je naj bolj moč do verha. Konci debel pa morajo zmiraj biti pod namako, ker se si-cer namesti namake zrak vriva v serkavne žilice debela in kazi in mudi delo.

Zraven tega je gledati tudi na to, kakšna te-kočina se izceja iz drugega konca lésa; je ta bela žleza in ne kaplja sama proč, se mora pridno brisati od debela, da se ne zamaše notrajne cev-čice njegove.

Iz namake se skoz in skoz zamočeno deblo vzame lahko, ker glíne ali ilovce odpraviti ni težko.

Na to vižo zamočeni lés je pod skorjo sivkast, skor černivkast. Ta barva izvira od čresla, kte-rega je, čeravno včasih malo, vendar v vsakem drevěsu ali v skorji nekoliko, in pa od železa, ki se najde vselej v navadnem kotlovinskem vitriolu. Znotraj pa je lés nekoliko zelenkast.

Ako se tako zamočen lés vzame berž v delo, se okotlovinijo žage in sekire nekoliko, ali to ne škodje nič. Smo pa lés potem berž omlajili in en-malo osušiti dali, kar se po namaki kmalo in veliko prej kakor scer zgodi, se ne pozna nič na orodju.

Čeravno te skušnje še niso tako dognane, da bi se v njih nič zboljšati ne dalo, sem jih vendar razglasil, ker sem do dobrega prepričan, da bo izviral velik dobiček iz njih. Naj poskusijo tudi drugi in naznanjajo svoje skušnje, da pridemo to-liko zaželeni dobroti do konca.

Ozir po svetu.

Muzej britanski.

Velíčanska misel o enóti cele narave in o nikodar pretergani zvezi, ki od začetka do konca sveta kraljuje nad stvarmi nébesa in zemlje, vtelesnjena je v muzeju britanskem, da nikjer tako.

Kdor stopi v to velíčansko shrambo in pregleduje zapopadek njeni, zdí se mu, da, kakor pesnik pravi, potuje izpod neba skoz svet v globočine, ktere zakriva vedna noč.

Začemši z nébesom se ustavijo oči učeníh ogle-dovavcov pred vsem na sila velicéh meteornih kam-nih, kateri izpod neba na zemljo padajo, kot posebno prikazni, katerih nihče tajiti ne more, katerih izvírek in začetek pa je še zmiraj zastavica neuganjena. Prav je, da to nebesno kamnje začenja rudninsko zbirko muzeja.